

KUR'AN'DA İNSAN

Fıtrata muhalefet edilmesi durumunda, bireyden başlayarak toplum ve kâinat büyük zarar görür. Bu zararın sıkıntısını tüm canlılar çeker. Nitekim insanlar fıtrata uygun davranmadığında, sünnetullah da bunu cezasız bırakmaz / bırakmamıştır.

Giriş

Kur'an'ın tarif ettiği insan; beden, can ve ruhtan oluşan¹, nefis², akıl³, kalp⁴ gibi kabiliyetlere sahip, el-ayak, baş, yüz ve diğer uzuvları olan⁵ güzel biçimli⁶, açık bedenli⁷, hür iradeli⁸, duyduğunu ve gördüğünü anlayabilen⁹, muradını ve maksadını dili ile beyan edebilme¹⁰ özelliğine sahip değerli¹¹ bir mahlûktur.

İnsanın nefsi; rahatına düşkün, menfaatinin peşinden koşan, hemen olmasını isteyen, peşin olanı seven, her zaman rahatını düşünen, doğru ve yanlışı önem-

semeyen, faydayı, ziyayı hesaba katmayan ve uyarılara aldırılmayan iç düşmandır.¹²

Akıl; tefekkür, tahlil ve tetkik sonucunda doğru ile yanlışı, hak ile batılı, gerçek ile yalanı birbirinden ayırabilen, iyiliğe sevk edip kötülükten meneden, kötü akibetin uyarıcısı olan rehberdir.¹³

Kalp; karar merkezi, yönetici reis, hüküm verendir. El, ayak ve diğer uzuvlar ise o kararı icra etme vasıtalarıdır.¹⁴

İnsanın yeryüzündeki mevcudiyeti atası Âdem ve onun eşi ile başlamış daha sonra da tedrici olarak üreme yoluyla devam etmiştir¹⁵. Allah Teâlâ, Hz. Âdem'i kendi eliyle topraktan yaratmış,¹⁶ ona tüm mahlûkatın isimlerini ve sırlarını öğretmiş¹⁷ daha sonra da onu eşi ile birlikte yeryüzüne yerleştirmiştir.¹⁸

1 Müminun 23/12-14; Secde 32/7-9.

2 Kur'an-ı Kerim'de geçen nefis ve enfus kelimeleri buradaki Nefs manasında gelmiştir. İlgili ayetler için bkz. Nisa 4/128, Yusuf 12/53,68, Zuhuruf 43/71, Necim 53/23, Haşır 57/9, Tegabun 64/16, Kiyamet 75/2, Naziat 79/40, Fecr 89/27, bu nefsin arzu, isteği "heva" kelimesi ile ifade edilmiş, bu hevaya tabi olmaktan menetmiştir. İlgili ayetler için bkz. Nisa 4/135, A'raf 7/176, Kehf 18/28, Ta-ha 20/16 Furkan 25/43, Kasas 28/50, Sad 38/26, Casiye 45/23, Necim 53/3, Naziat 79/40.

3 Kur'an-ı Kerim'de kullanılan akletmek ifadeleri için bkz. Bakara 2/75,171,242, Yusuf 12/2, Ankebut 29/43, Mülk 67/10; Elbab (الاباب) kelimeleri ise Bakara 2/179, 197, 269, Al-i İmran 3/7,190, Maide 5/100, Yusuf 12/111, Ra'd 13/19, İbrahim 14/52, Sad 38/29, Zümer 39/9, 18,21, Mümin 40/54, Talak 65/10; Nuha (النوح) kelimesi bkz Ta-ha 20/54, 128, Hicr (الحجر) kelimesi Fecr 89/5. Bu kelimeler insanda aklın varlığına delalet etmektedir.

4 Kur'an-ı Kerim'de kullanılan fuad ve onun çoğulu olan ef'ide kelimeleri için bkz. Nahl 16/28, İsra 17/36, Müminun 23/78, Secde 32/7, Necm 53/1, Mülk 67/23. Kalp ve onun çoğul olan kulub kelimesi Kur'an-ı Kerim'de tekil ve çoğul şekliyle yüz defadan fazla geçmektedir. Bu da insanda kalbin varlığını ifade eder.

5 Kur'an'da el, ayak, baş, yüz ve diğer azalar zikredilmiştir. Maide 5/6, Nur 24/24, Yasin 36/65

6 Tin 95/4

7 İnsanın beşer denilmesinin sebebi hayvanların cildi gibi tüyle kaplı olmayıp tüysüz ve açık derili olmasındandır. O yüzden Allah insana iki çeşit kıyafet indirmiştir. A'raf/726

8 İsra 17/19, Kehf 18/29, Furkan 25/62.

9 İnsan 76/2

10 Rum/30/22, Rahman 55/4

11 İsra 17/70

12 "Nefsiler kötülüğe emreder" Yusuf 12/53. Bununla beraber Naziat 79/40-41 ayetlerinde nefsinin kötülükten alıkoyan kimsenin ehli cennet olacağı beyan edilir. Bu da nefsin her zaman kötülüğe meyilli olduğunu göstermektedir. Bu yüzden Allah nefsin isteklerine boyun eğmeyi menetmiştir.

13 Akıl Taha 20/ 54 ve 128. ayetlerde kötülüklerden meneden, Fecr 80/5 de kötü sözlerden alıkoyan olarak geçmektedir. Kur'an'da kötü ameller yapanlara "Aklınızı kullanmıyor musunuz?" "Onlar akıllarını kullanmıyorlar mı?" gibi ifadeler aklın iyiliğe başlayan, kötülükten alıkoyan rehber olduğunu gösterir niteliktedir.

14 İsra 16/26, Şuara 26/89, Kaf 50/33 ayetleri bu hususa delalet etmektedir. Hz. Peygamber'den gelen şu hadis de bunu te'kid eder niteliktedir. "Dikkat ediniz! İnsanın vücudunda bir et parçası var, o düzelirse tüm beden düzelir, o bozulursa tüm beden iflas olur, o kalptir." Buharî, "İman", 39; "Buyu", Müslim, "Musakat", 107; Ebu Davud, "Buyu"; Tirmizî, "Buyu", 1; Nesaî, "Buyu", 2.

15 Nisa 4/1, Enam 6/98, A'raf 7/189, Zümer 39/6, Hucurat 49/13

16 A'raf 7/12, Sad 38/75-76

17 Bakara 2/31

18 Bakara 2/36, 3.; A'raf 7/24.

Allah Teâla her zaman insanın yanındadır, hatta ona sinir uçlarından daha yakındır.¹⁹ Şefkatli Mevlası,²⁰ insanın gerçek yardımcısıdır.²¹ O, onun kalbine iyilik ve kötülükleri ilham etmekle birlikte, iyilik yapmaya rağbet ettirir ve kötülüklerden uyarır.²²

İnsanın yanında onun yaptıklarını yazan ve takip eden melekler vardır.²³ Bir de onun çevresinde kötüyü iyi, çirkini güzel, yanlış doğru gösteren, sürekli vesvese veren²⁴ açık bir düşman,²⁵ kötü bir yoldaş olan şeytanlar da vardır²⁶.

1. İnsanın Fıtratı / Yaratıldığı Asıl Hal

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ
الَّذِينَ الْقِيَمِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

“Sen (sağa sola bakmadan) yüzünü dosdoğru bu

19 Kaf 50/16.

20 Bakara 2/143, 207, Al-i İmran 3/30, Hac 22/65

21 Enfal 8/40, Hac 22/78

22 Şems 91/8

23 Yunus 10/21, Zuhruf 43/80, Kaf 50/16-18, İnfıtar 82/10-12

24 Bakara 2/268, Enam 6/43, Araf 7/16-17, Enfal 8/48, Hicr 15/39, Nahl 16/63, İsra 17/53, Neml 27/24, Ankebut 29/38, Fussılat 41/25, Nas 114/4-6

25 Bakara 2/168, 20, Enam 6/142, Araf 7/22, Yusuf 12/5, İsra 17/53, Fatır 35/6, Yasin 36/60, Zuhruf 43/62

26 Nisa 4/38, Zuhruf 43/36

dine çevir. Yani Allah'ın yarattığı fıtrata boyun eğki Allah insanları onunla yarattı- Allah'ın yarattığında hiçbir değişiklik olmaz. İşte bu doğru dindir. Fakat insanların çoğu bilmezler.” (Rum 30/30)

Fıtrat, “yaratmak” anlamındaki f-t-r kelimesinden türeyen; mastar-ı nev'idir (çeşit veya şekil bildiren mastar).²⁷ Manası, yaratma fiili gerçekleştiğinde yaratılarda şekillenen haldir.

Allah Teâla tüm mahlukatın fıtratına yani onları yarattığı anda şekillendirdiği yapısına, yaratmakta, yaşatmakta, yönetmekte ve onlar tarafından ibadet edilmeye layık yalnız kendisinin olduğu gerçeğini, hakkın hak, batılın batıl, iyinin iyi, kötünün kötü olduğunu ve benzeri hakikatleri yerleştirmiş. İnsanın fıtratını da bu çerçevede yaratmıştır. Fıtrat işte budur, o daima hakka, iyiye, güzele ve doğruya teşvik eder; batıldan, kötüden, çirkinden ve yanlıştan men eder.

Allah Teâla mezkûr hakikatleri insana indirdiği kitaplarda beyan etmiştir. Bu hakikatlerin Allah'ın indirdiği kitaplardaki izahı dindir ve yukarıdaki ayette yüzünü dine çevir emrinin, fıtratına boyun eğ ifadesiyle birlikte zikredilmesi bunun delilidir.

İnsanın dindar olması, fıtratına boyun eğmesiyle, fıtrata boyun eğmesi de dindar olması (vahyin tamamına inanması ve uygulaması) ile mümkündür.

27 Enam 6/79, İsra 27/51, Ya-sin 36/22, Zuhruf 43/27

Fıtratına boyun eğen insanın;

Allah ile olan ilişkisi, tevhid ve ibadet; insanlarla olan ilişkisi, dostluk ve adalet; hayvanlarla olan ilişkisi, sevgi ve merhamet; tabiatla olan ilişkisi, ihya ve imar olur.

Fıtratına boyun eğmeyen insanın;

Allah ile olan ilişkisi, şirk ve isyan; insanlarla olan ilişkisi, düşmanlık ve zulüm; hayvanlarla olan ilişkisi, vahşet ve saldırganlık; tabiatla olan ilişkisi, yok etme ve ifsat etme olur.

Fıtrata muhalefet edilmesi durumunda, bireyden başlayarak toplum ve kâinat büyük zarar görür. Bu zararın sıkıntısını tüm canlılar çeker. Nitekim insanlar fıtrata uygun davranmadığında, sünnetullah da bunu cezasız bırakmaz / bırakmamıştır. İnsanlığın başına gelen ve gelmekte olan her türlü bela, çeşitli salgın hastalıklar, adı hiç duyulmamış yeni hastalıklar, sel, tsunami, kuraklık, iklim değişikliği, kıtlık bunlardan bazılarıdır. Zira aslından uzaklaşan her şeyde, fayda zarara, kolaylık zorluğa, nimet külfete dönüşür. Dolayısıyla, bilinmelidir ki dünyada yaşanan sıkıntıların en temel nedeni fıtrata aykırı yaşam biçimidir.

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

“İnsanların, kendi elleriyle yaptıkları şeyler yüzünden karada ve denizde bozulmalar olur. Bu, ettiklerinin bir kısmını bilsunlar diyedir; bakarsın vazgeçerler.” (Rum 30/41)

2. İnsanın Özelliği

İnsanın yaratılışı döllenen yumurtadan (nutfeden) başlar. Hamileliğin dördüncü ayının sonlarına doğru onun göz, kulak ve diğer organları tam bir şekil alır. Sonra Allah Teâlâ ona ruh üfler. Ruh üflenmesiyle birlikte o; gözde gördüklerinin arka planını düşünme,

kulağıyla işittiklerini anlama ve kalbiyle de bunlardan hüküm çıkarma kabiliyetini kazanmış olur. Böylece hayvandan farklı bir hale gelir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

ذَٰلِكَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ

“İşte O Allah gaybı da aşikârı da bilendir, azizdir, rahimdir. O öyle bir zattır ki yarattığı her şeyi en güzel şekilde yaratır. İnsanı yaratmaya çamurdan başladı. Sonra onun neslini hakir bir sudan yarattı. Sonra onu tamamlayıp şekillendirdi. Sonra ona ruhundan üfledi. Sizler için anlama, görme yeteneklerini ve gönülleri yarattı. Ne kadar da az şükrediyorsunuz.” (Secde 32/6-9)

Bu ayette ve bununla ilgili diğer ayetlerde²⁹ bu üç özelliğin sadece insana verilmiş olduğu ifade edilmektedir.

Gönlün, Allah Teâlâ'nın uyarılarına ve aklın çağrılarını umursamayıp aldığı kararlar ile kötü işleri sürekli olarak yapan kişinin mezkûr kabiliyetleri günden güne acizleşerek sonunda bu organları işlevlerini yerine getiremez hale gelir.³⁰ Böylece sanki o insani özellikler verilmemiş gibi hayvanlardan farksız hale gelir hatta hayvandan da daha aşağı bir seviyeye düşer. Çünkü hayvanlar, sözü edilen özelliklere sahip olmasa da Allah'ın kendileri için tayin etmiş olduğu sınırların dışına çıkmazlar.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır;

وَلَقَدْ دَرَأْنَا لِحَبَّتِهِمْ كَثِيرًا مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَٰئِكَ كَانُوا لِنِعْمِ رَبِّ هُمْ أَضَلُّ أُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ

“Şüphesiz ki biz cin ve insanların çoğunu yaratıp cehennem için yaşatmaktayız. Onların kalpleri var

28 Gönüller olarak meal verilen efide kelimesinin tahlili için bkz. dipnot 4.

29 Bkz. Nahl 16/78, İsra 17/36, Muminun 23/78, Mülk 67/23

30 Nahl 16/103-109, Mutaffifin 83/10-16

düşünmezler, onların gözleri var görmezler, onların kulakları var fakat işitmezler. Onlar sanki hayvan³¹ gibidirler. Belki de onlar daha da aşağıdadır. İşte onlar gerçekten de gafildirler.” (Araf 7/179)

أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهُهُ هَوَاهُ أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكَيْلًا أَمْ تَحْسَبُ أَنْ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ
أَوْ يَغْفُلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَصْلُ سَبِيلًا

“Kendi nefisini ilah edinen kimseyi gördün mü? Sen o insanı doğru yola iletebilir misin? Yoksa sen onların çoğunun duyduklarını veya akledediklerini mi düşünüyorsun. Onlar tıpkı hayvan gibidirler. Hatta daha da aşağıdırlar.” (Furkan 25/43,44)

Allah Teâla yaratıcı vasfıyla kainatı ve onda bulunan tüm varlıkları yaratmıştır.³² Hikmetinin gereği olarak da insanı, yarattığı diğer varlıklardan üstün kılmıştır.³³ İnsana verdiği üstünlüğün ifadesi olarak tüm mahlûkatı onun hizmetine vermiştir.³⁴ İnsanı ise sadece kendisine kulluk için yaratmış³⁵ çünkü kâinatta ki varlıkların sahibi olan Allah’a kul olmak; insan için hürriyetin en yüksek mertebesi olup üstünlüğün bir göstergesidir³⁶.

Allah’a kulluk; Allah’a sevgi, saygı ve şartsız itaat ile mümkündür.³⁷ Çünkü bu isteğe dayalı özgür iradeyle yapılacak kulluktur. Dolayısıyla Allah, insanın karakterini bu kulluğu yerine getirecek şekilde yaratmış ve ona bu kulluğu emretmiştir³⁸.

3. İnsanın Olumsuz Özellikleri

İnsanın yaratılışındaki bazı özellikler ilk baktığımızda eksiklik gibi görünse de hakikatte her biri insan için birer nimettir. Çünkü İlahi teklif bu özelliklere göre

31 Bu ve sonraki ayette Hayvan olarak meal verilen En'am kelimesi sığır, koyun ve keçi hayvanlarını ifade etmektedir.

32 Bkz. Haşr 59/24

33 Bkz. İsra 17/70

34 Bkz. Bakara 2/29, İbrahim 14/32-33, Nahl 16/12-14, Hac 22/36-37, 65, Ankebut 29/61, Lokman 31/20, 29, Fatr 35/13, Yasin 36/72, Casiye 45/12-13

35 Bkz. Zariyat 51/56

36 Bkz. Ali İmran 3/35

37 Ragip İsfahani EBD 542 - İbni Menzur Lisanül Arap 3/2-71, Kahire Arap Dili Akademisi EBD Mu'cemul Vezit, 2/579

38 Bkz. Bakara 2/21; Nahl 16/36.

verilmiş, sorumluluk ona göre yüklenmiş ve bu özelliklerin bazılarında muhalefet etmek ibadetin bir parçası sayılmıştır. Zira ibadet, o özelliklere değil fitrata uymakla mümkündür.

3.1. Aciz/zayıf oluşu

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخَلَقَ الْإِنْسَانَ ضَعِيفًا

“Allah yükünüzü hafifletmek ister. Çünkü insan aciz yaratılmıştır.” (Nisa 4/28)

İnsanın yaratılış itibarı ile zayıflığı, bedenî ve kalbî olmak üzere iki çeşittir.

3.1.1. Bedenî acizlik

İnsan ömrünün farklı evrelerinde fiziksel güç bakımında değişiklik arz etmekle beraber, hayatının her döneminde bedeni bakımdan birçok şeyi yapmaya muktedir değildir. Gücü ve kuvvetinin sınırı vardır.

Örneğin, insan aciz bir şekilde dünyaya gelir, hayatının ilk dönemlerinde kendi kendine sağa sola hareket edemez, yeme içme ihtiyaçlarının giderilmesinde ve tuvalet ihtiyaçlarının temizliğinde yardıma ihtiyacı olur. Kendini kontrol etmede acizlik gösterir. Maksudını ağılayarak ifade eder. Sonra çocukluk, gençlik ve erişkinlik çağında güçlenir daha sonra tekrar güçsüzlüğe başlar ve bu güçsüzlüğe hayatının sonuna kadar devam eder. İşte bu onun beden yapısının acizliğini gösterir.

”وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفَّاكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ قَدِيرٌ“

“Sizi Allah yarattı. Sonra yine sizi Allah vefat ettirir. Sizden bazı kimseler hayatının en güçsüz dönemine döndürülür. Böylece onlar bildiklerini bilemez hale gelir. Şüphesiz ki Allah âlimdir, kadirdir.” (Nahl 16/70)

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ

“Allah sizi acizlikten yarattı, sonra size zayıflığın ardından kuvvet verdi, kuvvetin ardından zayıflık ve yaşlılık verdi, O dilediğini yaratır. O alimdir, kadirdir.” (Rum 30/54)

3.1.2. Kalbî acizlik

Kalp, her zaman aklın öngörülerini ve nefsin istekleri arasında tereddüt eder. Allah'ın ilhamı ve şeytanın vesvesesi arasında ikilemede kalır. Ahiretin nimetleri ile dünyanın ziynetleri arasında kararsız kalır. O, çoğu zaman nefse yenik düşer, şeytana aldanır, geçici menfaate kapılır. Makam-mevki, mal-mülk, rahatlık ve konfor gibi dünya ziynetlerinin cazibesi önünde kendini tutamaz, kontrolden çıkar, gittikçe haddi aşar, dolayısıyla yanlış düşer, neticede kendisini ziyana uğratar. ³⁹ İşte bunlar kalbin acizliğidir. Bu tür aciziyetin emaresi ilk defa Hz. Âdem'de görülmüştür. Hz. Âdem, şeytanın ebedi hayat ve sonsuz hükümlerini vesveseleri önünde, önceden Allah'a verdiği sözü unuttu ve iradesizlik etmiştir. İlgili ayetler şu şekildedir:

وَلَقَدْ عَاهَدْنَا إِلَىٰ آدَمَ مِنْ قَبْلِ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عِزْمًا

“Biz önceden Âdem'den söz almıştık ancak o unuttu. Biz onu sağlam iradeli bulmadık.” (Taha 20/115)

فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَىٰ شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلَىٰ فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتَ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ

“O zaman şeytan Âdem'e şöyle vesvese verdi: ey Âdem, sana meyvesinden yiyen kişinin ölmeyeceği ve ebediyen melik olarak kalacağı ağacı göstereyim mi? Sonra Âdem ve onun eşi o ağacın meyvesinden yer yemez, mahrem yerleri açıktaki kaldı, ikisi üzerini cennet yapraklarından kat kat örtmeye başladılar. Âdem Rabbine itaatsizlik ederek yoldan çıktı.”

39 Asır 103/1-2

(Taha 20/120,121)

Kalp kendi seçiminde hür olduğundan yanlış karar verebilir ve sahibinin yanlış yapmasına sebep olur. Ancak hürriyetini, şeytanın vesvesesi ile nefsin arzusuna değil Allah'ın ilhamıyla aklın davetine uyup doğruyu seçmekte kullansa, doğru karar verir ve sahibinin doğru iş yapmasına sebep olur. Doğru karar veren ve buna alışan kalp zamanla güçlenir, şeytan ile nefsin vesvesesine uymayacak hale gelir.

Eğer o şeytan ile nefsin uymaya devam ederse Allah'ın ilhamı ile aklın öngörülerini dikkate almak bir yana göz önündeki ayetlere bile aldırılmaz hale gelir. İşte bu, o kalbe sahip insanın bittiği anlamına gelir.

Özetleyecek olursak, Allah insanı yukarıdaki şekilde aciz yaratmış, ona sorumluluğunu eda etmeye ve kainattaki varlıkları kendine boyun eğdirip onlardan yararlanmaya yetecek kadar güç vermiş ⁴⁰ gücünün yetmeyeceği konularda sorumlu tutmamıştır. ⁴¹ Yani insan, Allah'ın önünde aciz, kendinden gayrı diğer yaratılanlar önünde güçlüdür. Bu da insanın Allah'ın kulu oluşunun gereğidir.

3.2. Nankör Oluşu

Allah Teâlâ insana sonsuz iyilik, benzersiz lütuf ve saymayacağımız kadar nimetler bahsetmiştir. İnsan bunlardan istifade eder ve yararlanır, hayatını bunlarla idame ettirir. Ancak bunları kendisini verene yaraşır şekilde şükretmez ve minnet duymaz. O zatın emirlerini istendiği şekilde yerine getirip yasaklarından gerektiği gibi kaçınmaz. Ayrıca, kendisinin dünyaya gelmesine vesile olan, toplumun bir ferdi olması için binbir emek harcıyıp, iyi yetişmesi için çaba sarf eden ve üzerinde en çok hakkı olan anne babasına da layıkıyla iyilik yapmaz. Başkalarının kendisine yaptığı iyiliklere, gördüğü yardımlara karşı teşekkür etmez. Hatta bazı zamanlarda kendisine yapılan iyiliğe karşılık kötülük bile yapar. İşte bu insanın karakterindeki

40 Rum 30/54'teki güç bu gücü gösterir

41 Bakara 2/233, 286, Enam 6/152, Araf 7/42, Muminun 23/62 Bu ayetler aynı zamanda insanın muayyen ölçüde güç-kuvvet olduğuna da işaret eder.

nankörlüğün bariz emareleridir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَأَتَاكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تَحْصُوهَا إِنَّ الْإِنْسَانَ لظَلُومٌ كَفَّارٌ

“Allah size ihtiyacınız olan her şeyi verdi, eğer Allah’ın nimetlerini saymaya kalkarsanız sayamazsınız, şüphesiz ki insan gerçekten zalimdir, nankördür.” (İbrahim 14/34)

وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلُّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّا إِلَهُهُ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ ائْتَوْا أَغْرَضْتُمْ وَكَانَ الْإِنْسَانُ كَفُورًا

“Denizde bir musibetle karşılaştığınızda sadece Allah’a dua edersiniz, Allah’ı bırakıp dua ettiğiniz kimseler aklınıza bile gelmez, ancak Allah sizi kurtarıp karaya çıkardıktan sonra anında yüz çevirirsiniz. İnsan gerçekten nankördür.” (İsra 17/67)

وَهُوَ الَّذِي أَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ

“Allah öyle zattır ki, sizleri diriltti sonra öldürecek daha sonra da diriltecektir. Şüphesiz ki insan gerçekten de nankördür.”(Hac 22/66)

فَإِنْ ائْتَوْا فَسَوْفَ نَعْتَبُكُمْ فَخِذُوا بِحَبْلِ اللَّهِ وَلَا تُجْرَبُوا وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْكٰفِرِينَ

“Ey Muhammed! Eğer onlar yüz çevirse, bil ki seni onlara gözetici olarak göndermedik, senin tebliğ etmek dışında başka vazifen yok. Biz insana tarafımızdan bir rahmet tattırdığımızda sevinir. İnsanların başına kendi yaptıkları yüzünden bir kötülük geldiğinde ise nankörlük eder.”(Şura 42/48)

إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكٰفُورٌ

“İnsan, rabbine çok nankörlük edendir.” (Âdiyât 100/6)

قِيلَ الْإِنْسَانُ مَا أَكْفَرَهُ

“Canı çıksın o insanın, o ne kadar da nankör.” (Abese 80/17)

İnsanın bu nankörlüğü kendi özgürlük hakkını kötüye kullanmasının neticesidir. Oysa insan, Allah’ın nimesine nankörlük etmek yerine, isterse şükür de edebilir.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor,

هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَّذْكُورًا * إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا * إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا

“İnsan (ile dünyanın kuruluşu) üzerinden uzun bir zaman geçti değil mi? Bu süre içinde o, hakkında bilgi olan bir şey değildi. Biz insanı, çok bileşenli döllenen yumurtadan yarattık. Yıpratıcı bir imtihandan geçireceğiz; o nedenle onu dinleyen ve gören bir varlık haline getirdik. Ona doğru yolu gösterdik; ister görevini yapar, isterse o yolu görmezlikten gelir (kâfir olur).” (İnsan 76/1-3)

İnsanın dindar olması, fitratına boyun eğmesiyle, fitrata boyun eğmesi de dindar olması (vahyin tamamına inanması ve uygulaması) ile mümkündür. Allah’a kulluk; Allah’a sevgi, saygı ve şartsız itaat ile mümkündür. Çünkü bu, isteğe dayalı özgür iradeyle yapılacak kulluktur.

3.3. Çok Tartışan / Kavgacı

Yukarıda bahsedildiği gibi insanın nefsi; rahatı sever, menfaati esas alır, hemen eline geçecek olanı tercih eder. Böyle olduğu için çoğu zaman hakka boyun eğmek ona ağır gelir, hatta kendinin haklı olduğunu ve hakkın hak olmadığını iddia etmeye başlar. Hakka davet edende kusur arayıp, hakkı batıl olarak göstermeye kalkışır. Zamanla onun karakterinde kavgacılık bir meleke haline gelir. Böylece o, Allah’ın emir ve yasaklarına muhalefet ettiğinde bile kendini haklı göstermeye çalışır ve bu yolda mücadele eder, tartışır.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ

“Allah insanı döllenmiş yumurtadan yarattı, hal böyleyken o birdenbire açık bir kavgacıya dönüştü.” (Nahl16/4)

“وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا”

“Biz bu Kur’an’da insanlar için her örneği farklı üsluplarla beyan ettik, ancak insan fazla tartışan bir şeydir.” (Kehf 18/54)

İnsan kendi nefsinin arzusuna uymayıp da aklın davetine boyun eğdiği zaman, hedefi hakikatin ortaya çıkması için tartışmada delilleri esas alır. Bu davranış içinde olan bilir ki; tartışmada insanların şahsiyetine hakaret edilerek çözümsüzlüğe gidilirken, uzlaşma için en temel yol zihniyetine delil getirmektir. O böyle devam ederse yukarıdaki bahsedilen kavgacı karakteri değişir, hakikat üzerinde uzlaşma huyu bir meleke haline gelir. Zamanla müzakere ve muhakeme kültürü toplumda oluşur ve yaygınlaşır.

3.4. Aceleci Oluşu

İnsan peşinen hoşnut olur, hemen sonuç almak ister, hazırı sever, kolay ve hemen elde edilecek olanı seçer. Karakterinde de bu özelliği taşımaktadır. Hemen olsun isterken sonrasını düşünmez. Sabırla elde edilecek olanın faydasını hesaplamaz. Atalarımızın söylediği; “Terazi var, tartı var; her şeyin bir vakti var” sözünü unuttur. “Yarınki kazdan bugünkü tavuk yeğdir” anlayışı insanın düşüncelerine sirayet etmiş vaziyettir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَيَدْعُ الْإِنْسَانَ بِالشَّرِّ دُعَاءَهُ بِالْخَيْرِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ عَجُولًا

“İnsan iyiliği dilediği gibi kötülüğü de diler, insan çok acelecidir.” (İsra 17/11)

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَجٍ سَأَرِيكُمْ آيَاتِي فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ

“İnsan aceleden yaratılmıştır. Ben yakında size

ayetlerimi göstereceğim. Beni acele ettirmeyin.” (Enbiya 21/37)

İnsanın aceleci olması kendisine verilen seçme hürriyetini kötüyü seçmede kullanması bir neticesidir. İnsanın Allah’a isyan etmesinin temel nedenlerinden biri aceleci olmasıdır. Eğer o bu hürriyetini iyiyi seçmede kullansaydı durum farklı olacaktı⁴². Ayrıca, Kur’an-ı Kerim’de insan ağır başlı, affetme, öfkesini kontrol altına alma, temkinli davranma ve cahillerle tartışmama vb. meziyetlere yönelmeleri hususunda teşvik edilmiştir.⁴³

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ * فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ

“Kim de Rabbinin (Sahibinin) makamından korkar da arzularını dizginlerse onun kalacağı yer de Cennet’tir.” (Nâziat 79/40,41)

3.5. Ümitsiz Oluşu

Allah’a olan inancı kâmil olmayan ya da Allah’ın merhamet etmedeki kanununu yanlış anlayan insan istediği iyilik gerçekleşmediğinde, kurtulmak istediği kötülük ortadan kalkmadığında ve işler istediği gibi gitmediğinde ümitsizliğe kapılır, mutsuz olur. Hatta kısa bir süre zorluk çekse bile sanki hayatı boyunca hiç rahat yüzü görmemiş gibi davranır. Allah Teâlâ’nın rahmetinden ümidini keser, hiçbir şeyi umursamaz ve hiçbir şey için gayret göstermez.

Böylece insan, Allah’ın iyi işler yapanlara yakın olan⁴⁴ rahmetinden mahrum kalır. Sonra bu nasipsizliğini kendisinin idraksiz, gayretsiz, ümitsiz vb. kötü-yanlış sıfatlarından bilmeyip, Allah’ı insanlara şikâyet etmeye başlar. İşte bu onun bittiği andır.⁴⁵

Konuyla ilgili Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

42 Bakara 2/148, Maide 5/48, Muminun 23/61, Hadid 57/21, Ali İmran 3/114, 133

43 Ali İmran 3/134 – 135, Araf 7/199, Hud 11/75, Furkan 25/63, Şura 42/37

44 Araf 6/56

45 Yusuf 12/87, Hicr 15/56

وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَأَى بِجَانِبِهِ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَئُوسًا

“İnsana bir iyilik yaptığımızda yüz çevirir ve bizden uzaklaşır. Başına bir kötülük geldiğinde ise ümitsizliğe kapılır.” (İsra 17/83).

لَا يَسْأَلُ الْإِنْسَانَ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ وَإِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيَئُوسٌ قَنُوطٌ

“İnsan hayır istemekten usanmaz. Başına bir kötülük geldiğinde ise hemen ye’s’e düşer ve ümitsizliğe kapılır.” (Fussilet 41/49)

Allah’a olan inancı tam olan ve Allah’ın merhamet etmesindeki prensibini doğru düşünen insanlar Allah’ın rahmetinden ümidini kesmezler. Çünkü onlar eğer günahkar ise Allah’ın tevbeleri kabul edeceğine,⁴⁶ sıkıntıda ise Allah’ın her sıkıntıdan sonra kolaylık vereceğine,⁴⁷ çaresiz ise Allah’ın duayı kabul edeceğine inanır gerekli şartları hazırlar ve ihtiyaç duyulan sebepleri ortaya koyar, böylece ümidini kesmeden iyi neticeye ulaşmayı sabırla bekler.

Zira onlar net olarak bilir ve kesin olarak inanır ki, Allah’ın rahmeti geniş o sadece iyi işler yapanlara yakındır.⁴⁸ Allah duaya icabet eder ancak Allah kendine yapılan duaya icabet eder.⁴⁹ Allah büyük günahlardan sakınanların küçük günahlarını bağışlar⁵⁰, büyük günah işleyenler tevbe ederse tevbesini kabul eder.⁵¹

3.6. Dayanaksız ve Açgözlü Oluşu

İnsanın arzuları bitmez, gözü doymaz, gönlü kanaat etmez, hiçbir şeyle yetinmez. Daima almayı düşünür, vermeyi istemez.

İhtiyacı olup olmadığına bakmadan hep talep eder, onun olsun, hatta sadece onun olsun ister. Her zaman hak etmiş gibi almaya adayken, ikram konusunda cimrilik yapar.

46 Zümer 39/53, Şura 42/25-26

47 Talak 65/7, İnşirah 94/5-6

48 Araf 7/56, 156

49 Bakara 2/186, Mü’min 40/60

50 Nisa 4/31

51 Nisa 4/17-18, 31, Tevbe 9/104, Zümer 39/53, Şura 42/25, Necm 53/32

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا

“Şüphesiz ki insan çok dayanaksız ve açgözlü yaratıldı. O kendisine bir kötülük dokunduğunda sızlanır. Bir iyilik, hayır dokunduğunda ise eli sıkıdır.” (Mearic 70/19-21)

Aşağıdaki ayetler insanların bu olumsuz karakterinden kurtulmasının reçetesini sunmaktadır.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

إِلَّا الْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ لِللسَائِلِ وَالْمَحْرُومِ وَالَّذِينَ يُضَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ وَالَّذِينَ هُمْ مِنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ فَمَنْ ابْتِغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ أُولَٰئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُّكْرَمُونَ

“Namaz kılanlar böyle değildir. Onlar namazlarında devamlıdır. Onlar mallarında sail (kendisinin muhtaç oluşunu başkalarına söyleyerek onlardan bir şey talep eden) için ve talep etmeyen mal-mülk ve ganimet dağıtımından sonra gelenler için belli bir hak bulunan kimselerdir. Onlar ceza ve mükafat gününü tasdik eden kimselerdir. Onlar Rablerinin azabından korkan kimselerdir. Çünkü Rabbinin azabı emin olunmayan şeydir. Onlar namus ve iffetlerini⁵² koruyan kimselerdir. Fakat eşleri ya da ellerinin altındaki kimselerden ferçlerini korunmasa da olur, onlar bu konuda ayıplanmazlar ancak bunun dışına çıkanlar haddi aşanlardır. Onlar emanetlerine ve ahidlerine riayet eden kimselerdir. Onlar şahitliklerini doğru yapan kimselerdir. Onlar namazlarını koruyan kimselerdir. İşte onlar cennetlerde ağırılanan kimselerdir.” (Mearic 70/22-35)

52 Ferc erkekler için göbek deliğinden dizine kadar olan bölgesi, kadınlar için boyun ile diz arasındaki bölgedir.